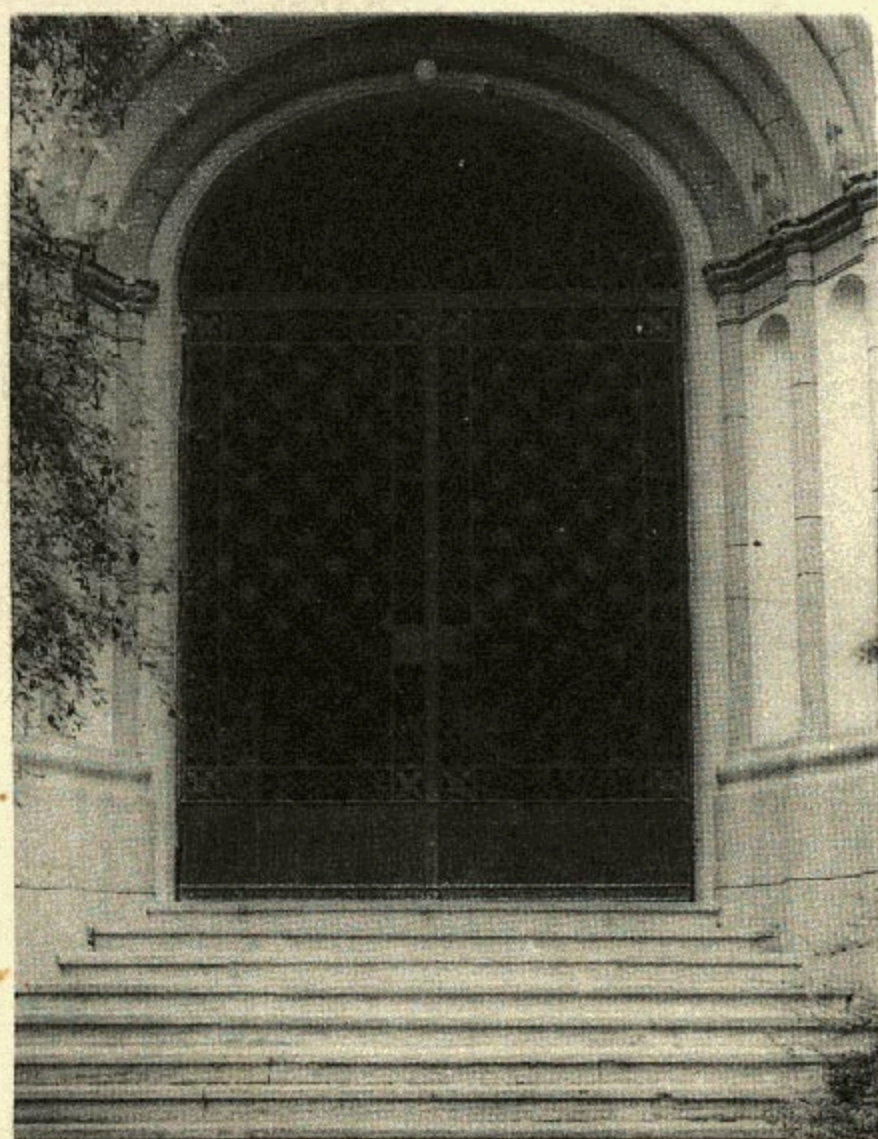
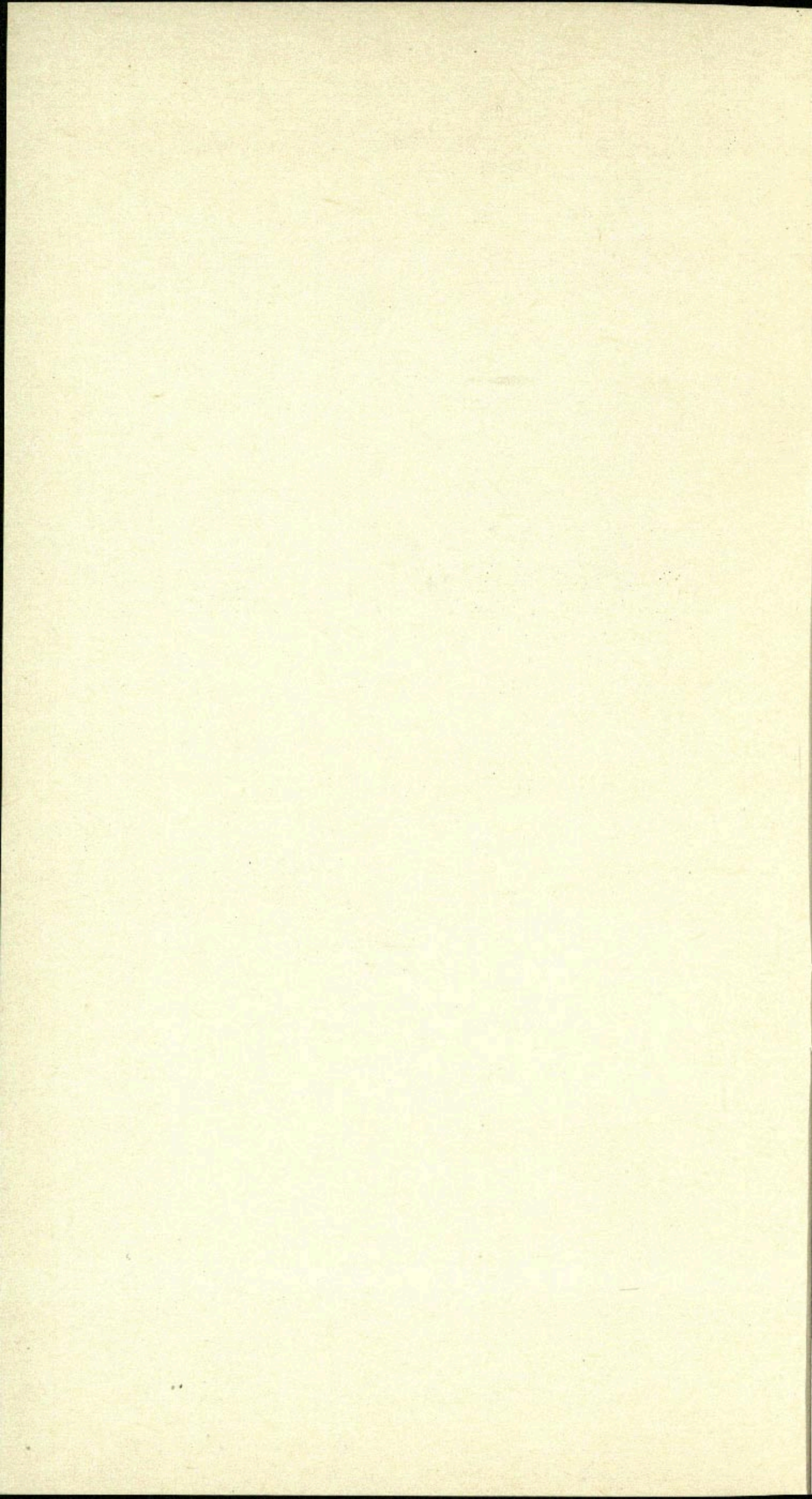

СПОМЕН-БИБЛИОТЕКА
КАРЛОВАЧКЕ ГИМНАЗИЈЕ

ВОДИЧ

Мара Тодоровић

СПОМЕН-БИБЛИОТЕКА
СРПСКЕ ВЕЛИКЕ ГИМНАЗИЈЕ
КАРЛОВАЧКЕ

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
1991.

1870

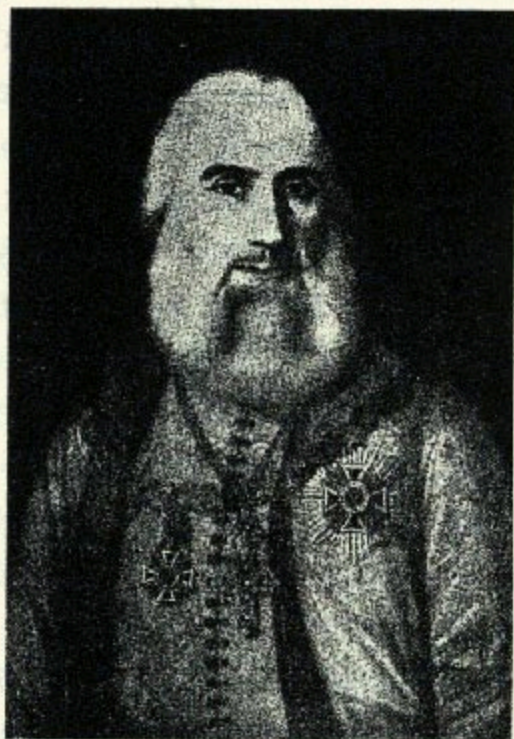
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS
LIBRARY

Најстарија српска гимназија, Српска велика гимназија карловачка, основана 1791. године, незаменљиви расадник српске просвете, културе и духа, слави 1991. године двестогодишњицу свог постојања. Заједно са Гимназијом свој двестогодишњи јубилеј слави и њена Библиотека, најстарија и најбогатија школска библиотека у Срба. У част тих јубилеја Библиотека Матице српске је завршила послове на преуређењу и обради Спомен-библиотеке Гимназије у музејски тип библиотеке. Фонд од 18.198 књига и 8.481 годишта периодике отворен је за научну јавност.

Оснивање и рад Гимназије

У Војводини и другим крајевима Угарске још у XVI веку имућнији Срби давали су своју децу у манастирске школе или су доводили приватне учитеље који су држали мешовиту наставу на грчко-српском језику. После Велике сеобе Срба 1690, патријарх Арсеније III измолио је од аустријског цара 1698. године отварање схоластичке гимназије у Сечују. Аустријска влада осујетила је ову замисао, као што је и иначе онемогућавала отварање и нижих, поготово виших српских школа. За српски народ у Аустрији цео XVIII век биће у знаку борбе за српске школе и штампарије. Већ почетком XVIII века, Срби у Подунавској, Потиској и Поморишкој крајини добијају српске основне школе, а 1727. године аустријска влада је издала одобрење да се могу подизати српске народне школе. Учитеље за српске школе било је веома тешко наћи, па су, најчешће, свештеници били учитељи. Тадашњи српски митрополит Мојсије Петровић довео је у Карловце руске учитеље, међу којима истакнуто место има Максим Суворов, оснивач и реформатор српских школа. Његови ученици и следбеници увели су нов језик — славјано-србски — на коме су се појавили први буквари и црквене књиге. Касније је митрополит Вићентије Јовановић довео Пољака Емануела Козачинског, кијевског ђака, који је постао ректор карловачких школа. После аустријско-турског рата (1732 — 1739), рад српских школа у Војводини и другим крајевима Угарске јако је опао.

За оживљавање српских школа много је у то време урадио Павле Ненадовић (1699 — 1768), који је за митрополита изабран 1749. године. Ненадовић је био међу најпросвећенијим и најагилнијим карловачким митрополитима. Успешно се борио против унијаћења Срба, а основао је клерикално-школски фонд из кога су подмириване многе просветне потребе Срба у ондашњој Карловачкој митрополији. Између осталог, сазидао је данашњу Саборну цркву у Сремским Карловцима и 1749. године основао Латинску школу, са српским учитељима из редова својих калуђера и свештеника, међу којима је био и познати Јован Рајић, историчар и писац. Школа је имала два степена: нижи (четири разреда) и виши (три разреда). Посебна пажња поклањала се учењу немачког и латинског језика. Већ у Латинској школи ђаци су били из свих српских покрајина Аустрије и Турске. Број ђака кретао се између 55 и 80.

Стефан
Стратимировић

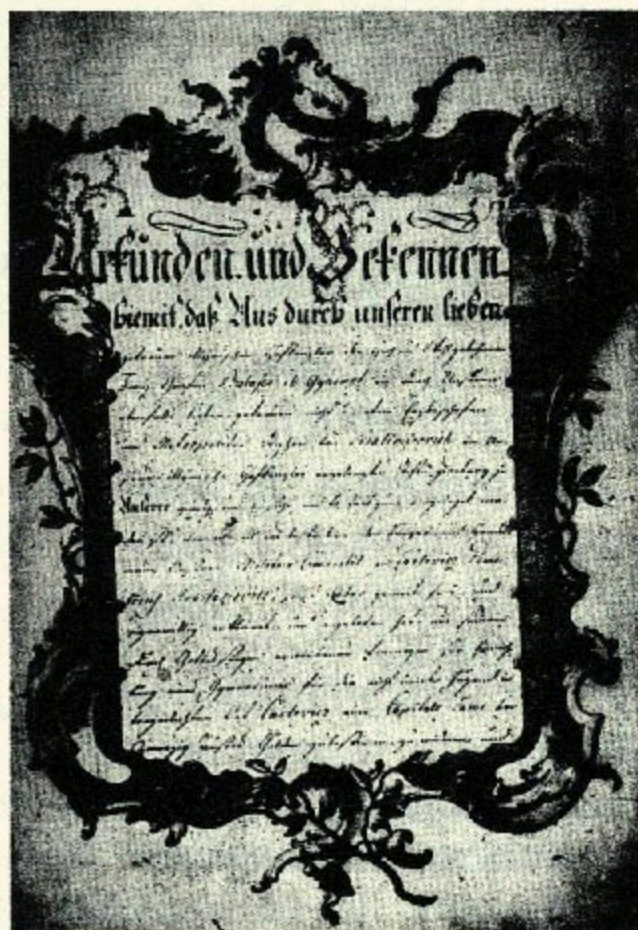

Димитрије
Анастасијевић Сабов

После смрти митрополита Павла Ненадовића угасиле су се Латинска и остале српске школе у Карловцима. Надлежност цркве над српским школама преноси се на државу, а издржавање на општине. Марија Терезија је свим силама настојала да створи поред државног и верско јединство, па захтеви Народно-црквеног сабора у Карловцима 1774. године

за српском гимназијом нису били усвојени „из важних узрока“. Тек 1790. године дата су Србима грађанска права, слобода вероисповести и остале повластице које нису у супротности са основним државним законима. Наиме, Леополд II хтео је да ублажи незадовољство међу својим народима, па је и према Србима показао одређену сусретљивост оснивањем Илирске дворске канцеларије, која је заступала права Срба за свог кратког трајања (1791 — 1792). Стеван Стратимировић (1757 — 1836) изабран је за карловачког митрополита 1790. године, па се искористивши постојање Илирске дворске канцеларије одмах дао на организовање српске цркве и просвете.

Сазнавши за намеру богатог карловачког трговца Димитрија Анастасијевића Сабова да издвоји у добротворне сврхе суму од 20.000 форинти, Стратимировић га приволи да новац употреби за оснивање гимназије, давнашње жеље Карловчана. Овом племенитом поступку Сабова придружили су се својим прилозима многи имућни Срби из Карловаца са свотом од 13.100 форинти. Митрополит Стратимировић извештава 15. августа 1791. године илирског дворског канцелара грофа Балашу о жељама Срба

Повеља цара
Леополда II од
11. октобра 1791.

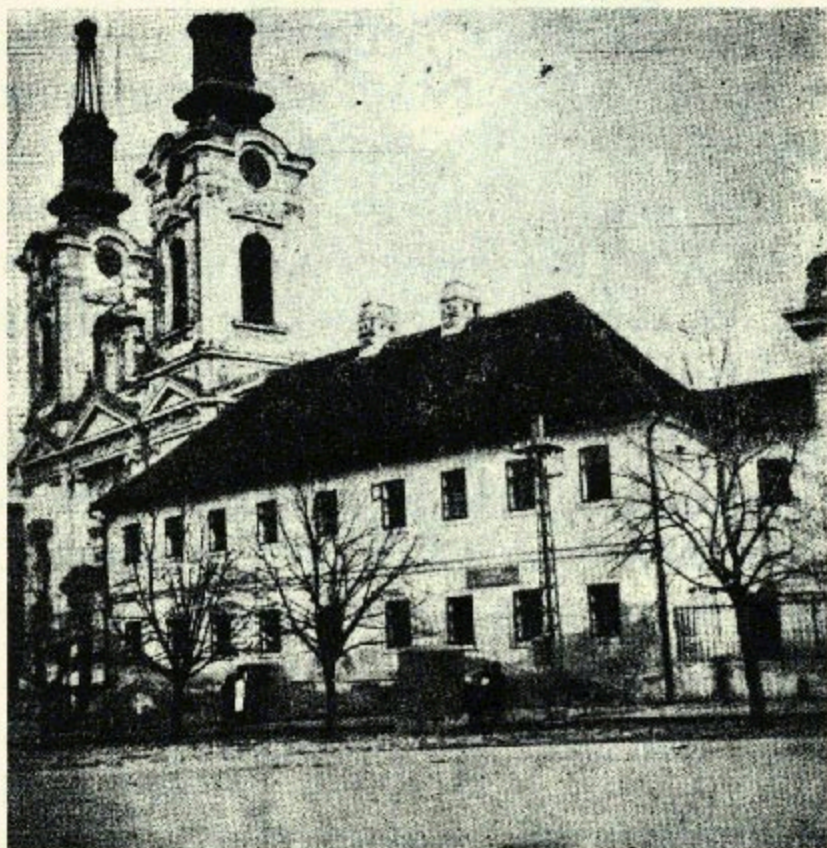
да отворе своју гимназију, о прикупљеним средствима и молбом да се Сабов одликује за своје добročинство. Илирска дворска канцеларија снажно је заступала код цара жељу карловачких Срба, међутим, овој жељи успротивило се низом примедби Дворско васпитно повереништво. Илирска дворска канцеларија, и поред тога, израдила је основно писмо за Гимназију и цар Леополд II својеручно га је Дипломом и потврдио 11. октобра 1791. године, а Димитрије Анастасијевић Сабов (1726 – 1803) добио је мађарско племство.

Гимназија, ипак, није почела да ради 1791. године, јер су настале нове опструкције од стране Дворског ратног савета о надлежности Илирске дворске канцеларије, те прекори митрополиту Стратимировићу да се меша у световне ствари. Још веће противљење и жељу да Карловачку гимназију стави под своју надлежност показала је Мађарска дворска канцеларија, која је својим настојањима успела да укине Илирску дворску канцеларију, али није успела да добије право да се меша у послове Војничке крајине којој су припадали и Сремски Карловци. После свега, цар Франа I потврдио је 12. децембра 1792. године друго закладно писмо и одобрио наставни програм Гимназије. Тако је након годину дана одуговлачења, за које је време патронат Гимназије отворио припремну школу, Гимназија почела рад 1. новембра 1792. године. Рад су отпочела три професора са приправним разредом и прва два разреда гимназије.

До 1852. године Карловачка гимназија имала је шест разреда, а од те године добија седми и осми разред. Право јавности са полагањем испита зрелости Гимназија добија 1873. године.

Гимназија је убрзо после оснивања постала право српско културно жариште. У почетку њени ђаци су били из Карловаца и околине, а касније, када је митрополит Стратимировић основао гимназијски интернат Благоејаније, 1797/98. школске године, који је претежно сам издржавао, а помагали су га и остали родољубиви Срби, ученици су стизали из свих српских крајева. Над радом интерната Стратимировић је свакодневно бдео. У Благоејанију

имали су сиромашни а добри ђаци бесплатну храну, без чега ова Гимназија не би могла бити свесрпска и са тако бројним даровитим ђацима. Карловачка гимназија није била, као што би се могло помислити, етничка или верска, него права класична гимназија са широким наставним програмом. Према речима њеног директора Јована Пантелића: „Гимназија није само народна школа већ и учена, која мора приугодити јуност за све класичне језике и све научне струке, и да задатак њен није националитет подрађивати и од прочи националитета изолирати, већ у млађане душе ученика и питомаца својих уливати чувства космополитическа, једном речју, да је задатак њен практични, свезе хуманитета јаче и тешње скопчавати”.¹

*Зграда у којој је 1792. започет рад
Карловачке гимназије (зграда је порушена 1938)*

Гимназија је првих сто година радила у некадашњој Митрополитској латинској школи у Сремским Карловцима. „Та ниска, скромна и са педагошко дидактичког гледишта доста незгодна зграда одне-

¹ Коста Петровић: *Историја Српске православне велике гимназије карловачке*. - Нови Сад : Матица српска, 1951. - Стр. 225.

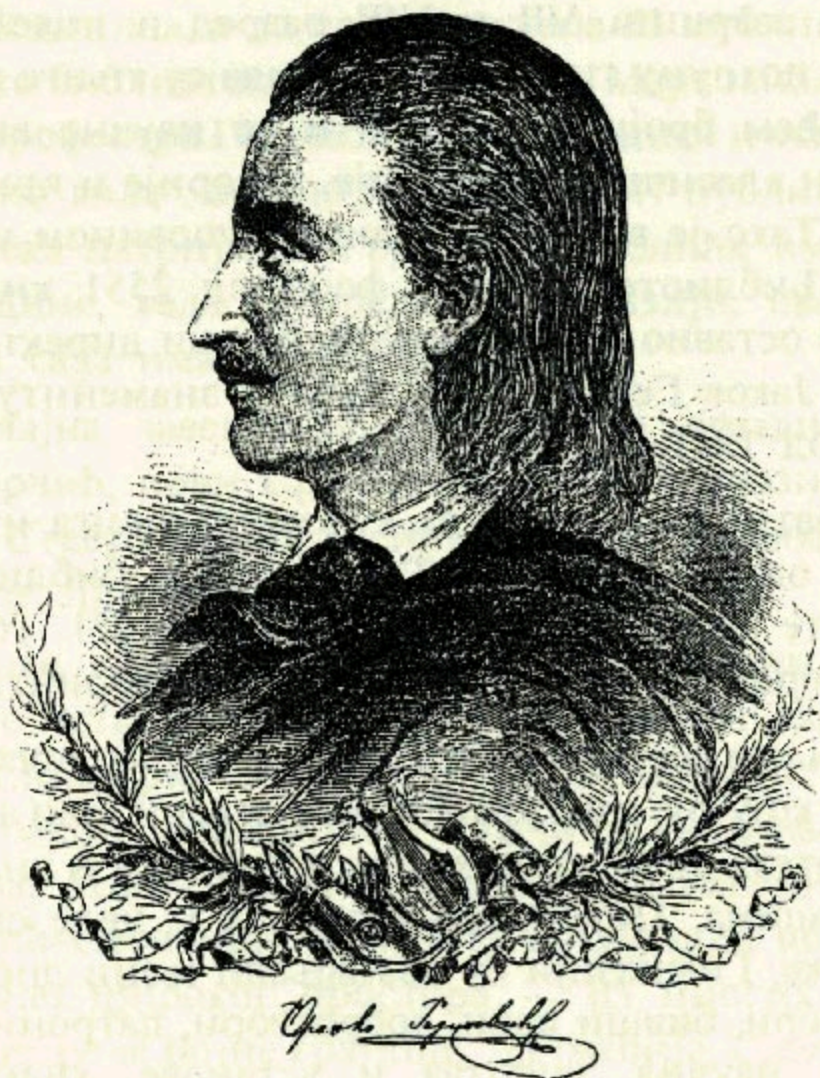
говала је и одржала српство не само у Аустро–Угарској, него и оно преко и у другим крајевима”.² За сто година, од 1791. до 1891. године (без података за период 1791 – 1797), Гимназија је имала 18001 ученика. На темељу старе школске зграде, нова репрезентативна зграда, подигнута је средствима браће Анђелића: Германа (1822 – 1888), српског патријарха, и брата му Стефана, проте митровачког. Зграду је пројектовао и изградио будимпештански архитекта Јулије Партош у српско-византијском стилу са богато украшеним главним улазом. Гимназија је прекидала рад за време „мађарске буне” 1848/49. (више од годину дана), због куге 1895/96. и за време Првог светског рата 1915 – 1917. године. Карловачку гимназију издржавао је српски народ 130 година (1791 – 1921), а од 1921. године постаје државна. За тих 130 година кроз Гимназију је прошло 27524 ђака. Јован Суботић написао је у својој „Автобиографији” „да се у Карловачкој гимназији учило врло добро, и више него у ма којој гимназији у Угарској” и „да су карловачки добри ђаци заузимали прва места по свима лицејима угарским”.³

Многи знаменити људи били су карловачки ђаци за првих 130 година, међу њима: Павле Соларић, Димитрије Давидовић, Сима Милутиновић Сарајлија, Милован Видаковић, Јаков Герчић, Јосиф Рајачић, Стеван Шупљикац, Јован Суботић, Бранко Радичевић, Илија Округић Сремац, Ђорђе Поповић Даничар, Коста, Димитрије и Иларион Руварац, Ђорђе Натошевић, Јован Чокор, Јован Стерија Поповић, Милорад Поповић-Шапчанин, Стеван Лазић, Василије Вујић, Милан Јовановић Батут, Јован Живановић, Радивоје Врховац, Милан Недељковић, Милан Будисављевић, Никола Радојчић, Димитрије Костић, Васа Стајић.

² Стеван Лазић: Првих сто година Српске велике гимназије карловачке. - Програм Српске велике гимназије карловачке за 1890/91, стр. 11.

³ Живот дра Јована Суботића (Автобиографија). - Нови Сад : Матица српска, 1901. - Књ. 1, стр. 100.

Историјско место Гимназије сажето је оценио њен бивши ученик и професор, историчар Никола Радојчић: „Историја Карловачке гимназије представља битан и частан део српске културне историје. Она је једна од најуспешнијих ковница модерне српске културе”.⁴

Оснивање и развој гимназијске библиотеке

Библиотека Српске велике гимназије карловачке је најстарија школска библиотека у Срба. Основана је исте године када и Гимназија. У првом штампаном школском Програму за 1853. годину стоји: „Заједно са гимназијом основана је и Библиотека њена. Књиге које су се у њој од први времена до год. 1852.

⁴ Никола Радојчић: Предговор књизи „Историја српске православне гимназије карловачке” Косте Петровића. - Нови сад : Матица српска, 1951. - Стр. XII.

нашле, или су дароване од разни Гимназије наше пријатеља, или су набављене собственим трошком гимназиалног фонда. Число ови књига износи по инвентару ове године устројеном свега 319 ком.”⁵

Гимназија је од 1852. године добила нови наставни програм, који је од народне школе Гимназију подигао на „учени” степен. Гимназија је, такође, добила завршни VII и VIII разред и подељена на малу и потпуну гимназију. Од тада су књиге плански и у већем броју набављане и то научне књиге из области класичне филологије, историје и природних наука. Тако је већ 1853. године, куповином и поклонима, Библиотека имала фонд од 2551 књиге. Те године оставио је Библиотеци бивши директор Гимназије Јаков Герчић своју лепу и знамениту библиотеку од 1941 књиге.

Знатнија средства за куповину књига издвајана су тек од 1870. године. Те године за библиотеку и кабинете одвојено је 300 форинти, 1871. године – 1500 форинти, а 1877. године - 500 форинти.

Књиге су, ипак, биле веома скупе, поготово за школу коју су издржавали добротвори, али школска библиотека се може похвалити бројним и значајним дародавцима. Појединачна дела, а и целе своје библиотеке, Гимназији су поклањали њени директори, професори, бивши ђаци, добротвори, патрони и пријатељи, научна друштва и установе, књижари и издавачи. До данас су сачуване књиге са посветама првих директора Гимназије Јохана Гроса (1792 – 1797), Андрије Волнија (1798 – 1817), Георга Карла Румија (1817 – 1821), као и њених првих професора Кирила Араницког (1794 – 1825), Јоана Живковића (1796 – 1816), Томе Војновића (1812 – 1817). Своју библиотеку завештао је Јован Живановић, професор Гимназије, познати филолог и пасионирани пчелар. После смрти Јована Живановића, децембра 1916, његова породица предала је целу његову библиотеку, априла 1917. године, да се чува као легат. Списак Живановићевих књига сачинио је Никола Радојчић,

⁵ Првиј програм Србске гимназије карловачке : за школску годину 1853. - Стр. 54.

а објављен је у школском Извештају за 1917/18. годину, стр. 115-151. Када је Библиотека предата Гимназији имала је 1155 књига и периодичних издања, а до данас су сачуване 624 јединице. Теодор Радичевић, који је био ђак Карловачке гимназије, као и његови синови Бранко и Стеван, завештао је 1865. године, осим новца, и породичну библиотеку од 1175 јединица, а до сада је остала 81 публикација. Од велике библиотеке Паје Адамова Марковића (1855 – 1907), професора Гимназије, књижевника и оснивача „Бранковог кола”, остало је до данас 547 публикација. Библиотека патријарха Германа Анђелића имала је 1888. године, када је предата Гимназији, око 3000 књига, а сада има 500 публикација.

Значајна завештања Библиотеци оставили су Јаков Герчић, први Србин директор Гимназије, директори Стеван Лазић, Василије Вујић, те професори Григорије Лазић и Стеван Поповић.

Књиге су поклањали и други грађани, међу којима се истичу Павле Шерголић, адвокат варадински, архимандрит Антоније Нако, капетан Петар Матић, барон Александар Рајачић, књижевник и бивши ђак Илија Округић Сремац, књижевник Јоксим Новић–Оточанин. Књиге су поклањали појединци са врло широког простора – из многих места Војводине, целе Војне границе, Далмације, Славоније, Загреба, Србије, Црне Горе, Арада, Бекеш Чабе, Сентандреје, Осторгона, Сегедина, Беча, Трста, Кијева. Фототипско издање Мирослављевог јеванђеља, које је штампао о свом трошку, Библиотеци је 1897. године поклатио краљ Александар Обреновић. Црногорски књаз Никола Петровић поклатио је своје дело „Пјесник и вила”.

Многи писци поклањали су сва издања својих дела Карловачкој гимназији, учитељској и ученичкој књижници, а намењивали су их и као награду добрим ученицима. Међу такве дародавце спадају Иларион Руварац, Милан Ђ. Милићевић, Јован Бошковић, Милорад Поповић–Шапчанин, Никола Ђ. Вукићевић, Тихомир Остојић, Лујо Војновић, Никола Радојчић.

Handbuch
des oryktognostischen Theils
der
Mineralogie

von
Johann Friedrich Wilhelm Widenmann
Herzoglich Württembergischen Berggrafen, der Societät der
Bergbaukunde, der Gesellschaft naturforschender Freunde zu
Berlin, und der ökonomischen Societät zu
Leipzig, Mitglied.

Multa sunt eadem, sed aliter.

A. Wolny

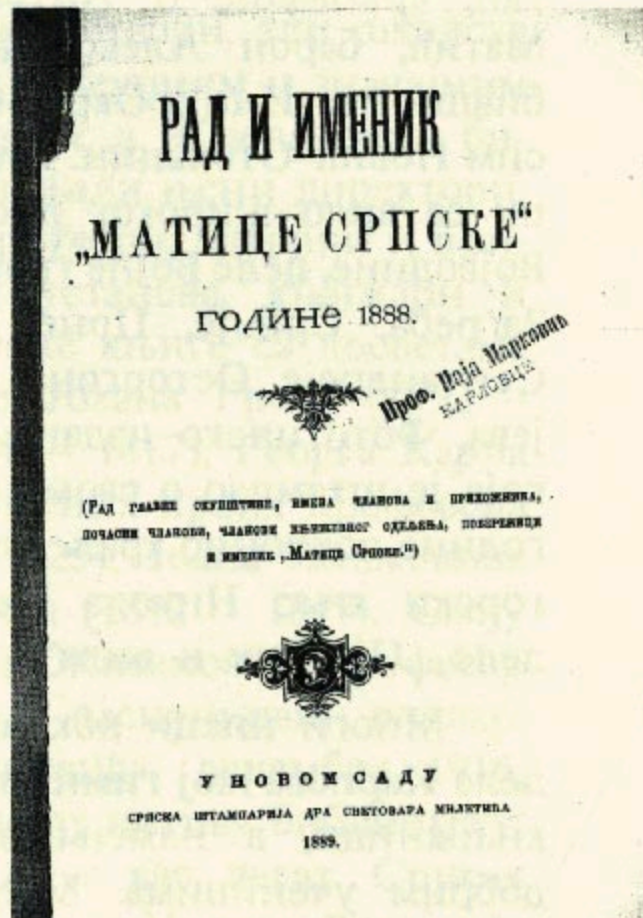
Mit einer Farbentafel und einer Kupfertafel.

Leipzig 1794.
bey Slegfried Lebrecht Crusius.

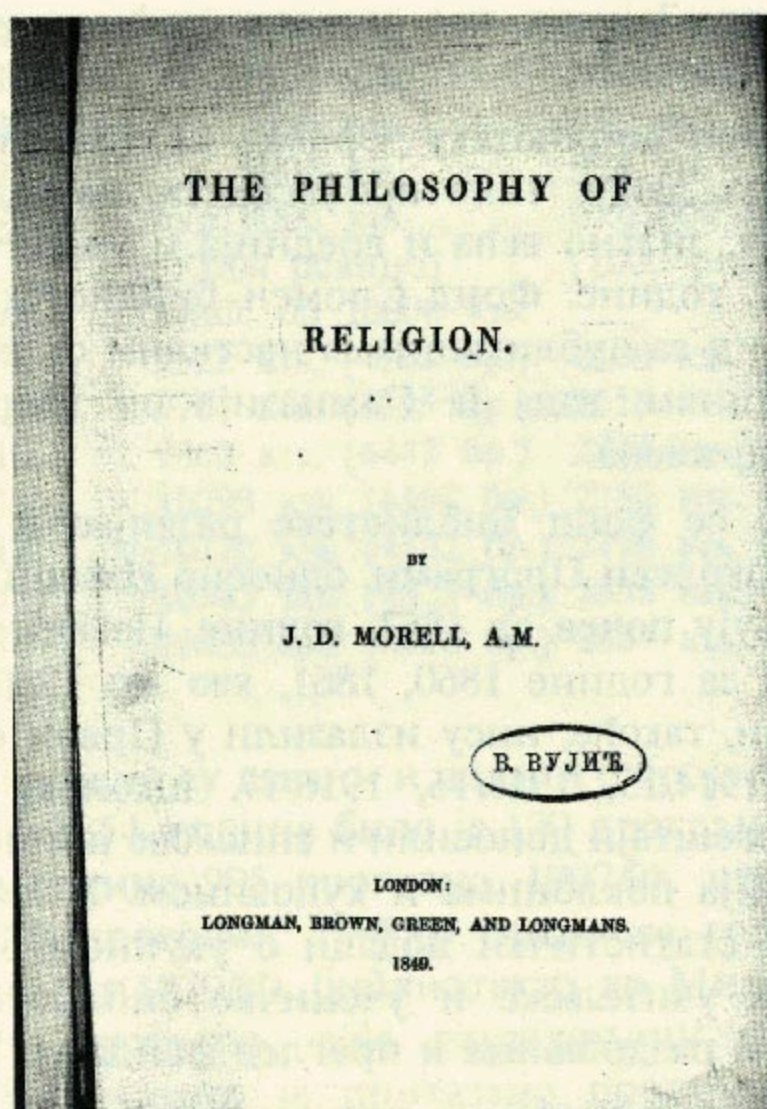
Књига са потписом
Андрије Волнија,
директора
Гимназије (1798–1817)

Књига са потписом
Григорија Гершића

Печат Паје
Марковића Адамова
на књигама личне
библиотеке

Печат Василија Вујића на поклоњеној књизи

Периодичне публикације и књиге обилато су поклањали: Матица српска, Друштво српске словесности (Српско учено друштво), Српска академија наука, Југославенска академија знаности и умјетности, Српско лекарско друштво.

Књиге су гимназијској библиотеци поклањале и познате књижаре Темпеског из Прага, Виникера из Брна, Лајхнера из Беча, Нагела из Пеште, Хартмана из Загреба, Књижара Браће Јовановића из Панчева, Браће Поповића из Новог Сада, Арсе Пајевића из Новог Сада, као и књижаре из Београда и Мостара.

Како је пажљиво опремана Гимназија нека посведочи пример, да су школске 1898/99. купљене партитуре духовне музике Глинке, Малашкина, Римског-Корсакова, Бортњанског, Алеманова, Чајковског, Смирнова, Микулина, Лирина, Григорјева, Маренича,

Касталског, Зајцева, као и хектографски апарат за умножавање нота.

Спомен-библиотеку Српске велике гимназије Карловачке данас чине професорска, настала кад и Гимназија, знатно већа и вреднија и ученичка, настала 1871. године. Фонд Спомен-библиотеке је статичан фонд са публикацијама насталим са завршном 1921. годином, када је Гимназија од добротворне постала државна.

Како се фонд Библиотеке развијао и богатио сведоче школски Програми, односно Извештаји, који се објављују почев од 1853. године. Извештаји нису излазили за године 1860, 1861, као ни 1866 – 1870, Извештаји, такође, нису излазили у Првом светском рату за 1914/15, 1915/16, 1916/17. школску годину. Сви су извештаји доносили и спискове приновљених публикација поклонима и куповином. У већини су давани и статистички подаци о укупном броју публикација учитељске и ученичке библиотеке, а у појединим раздобљима и преглед фонда по групама.

За године у којима постоје бројчани подаци у школским извештајима, раст библиотека кретао се овако:

Година или Школска година	Учитељска библиотека	Ученичка библиотека
1852.	319 књ.	
1853.	2551 књ.	
1854.	2668 књ.	
1855.	3094 књ.	
1856.	3275 књ.	
1857.	3594 књ.	
1859.	3845 књ.	
1862.	4699 књ.	
1877.	5395 књ.	618 књ.
1878.	5628 књ.	670 књ.
1878/79.	5698 књ.	705 књ.
1879/80.	5796 књ.	729 књ.
1880/81.	5945 књ.	753 књ.
1881/82.	6103 књ.	775 књ.
1882/83.	6289 књ.	813 књ.
1883/84.	6442 књ.	833 књ.
1884/85.	6646 књ.	846 књ.
1885/86.	6875 књ.	859 књ.
1886/87.	7055 књ.	890 књ.

1887/88.	7333 књ.	906 књ.
1888/89.	7564 књ.	904 књ.
1889/90.	7688 књ.	922 књ.
1890/91.	8902 књ.	934 књ.
1891/92.	око 8000 књ. (10000 реално)	око 800 књ. (1000 реално)
1892/93.	више од 10000 књ.	
1907/08.	9522 књ. (4344 бр.)	2150 књ. (1430 бр.)
1908/09.	9704 књ. (4395 бр.)	2556 књ. (1767 бр.)
1909/10.	9862 књ. (4443 бр.)	2744 књ. (1990 бр.)
1910/11.	10098 књ. (4499 бр.)	2758 књ. (1923 бр.)
1911/12.	10272 књ. (4532 бр.)	2798 књ. (1942 бр.)
1912/13.	10345 књ. (4575 бр.)	2836 књ. (1967 бр.)
1913/14.	10432 књ. (4618 бр.)	2887 књ. (2019 бр.)

Повремено су давани и подаци о броју школских програма: 1854. године било је 100 програма, 1879/80. школске године 995 програма, 1907/08. школске године 2776 програма, 1908/09. школске године 2838 програма. Од 1879/80. библиотекар др Милан Дими-тријевић, професор, даје рашчлањену статистику фонда. Након што је приказано претходно стање, па прилив у текућој школској години (поклонима и куповином), исказано је стање фонда на следећи начин: „Према овоме цела учитељска библиотека има: 2086 дела у 4240 књига и 1556 свезака; ученичка пак библиотека има 399 дела у 587 књига и 142 свеске”. Није јасна терминологија у односу на претходну годину, када наводи да професорска библиотека има свега 5698 књига и брошура, а ученичка 705. Намеће се закључак, да од 1879/80 – 1890/91. збир књига и свезака даје број публикација и тако је исказано у горњем бројчаном прегледу. Није јасно, да ли су у укупном броју исказивана и периодична издања, јер су једино повремено засебно исказани школски програми и школски часописи. Ево примера статистичког прегледа фонда на почетку школске 1879/1880. године:

„До сада је имала учитељска библиотека:

1. Српско-хрватских дела 549 у 1017 књига и 11 св.
2. Из осталих слав. језика 103 дела у 155 књ. и 226 св.
3. Из грчко-латинског језика 302 дела у 546 књ.
4. Из немачког језика 235 дела у 824 књ. и 21 св.

5. Из Ист., геог., пут., штат. итд. 151 дела у 678 књ. и 27 св.
6. Из Математ. и природ. наука 217 дела у 469 књ. и 25 св.
7. Из Економије 47 дела у 64 књ.
8. Из Педаг. филозоф. богословије 167 дела у 334 књ. и 9 св.
9. Из француског језика 52 дела у 102 књ.
10. Из талијанског језика 32 дела у 53 књ.
11. Из енглеског језика 11 дела у 12 књ.
12. Из румунског језика 11 дела у 11 књ.
13. Из мађарског језика 6 дела у 10 књ.
14. Програм са 145 разних гимназија 982 св.
15. Zeitschrift für oest. Gymn. од 29 год. у 8 књ. и 187 св.

Свега има 2029 дела у 4183 књ. и 1501 свесци”

Од године 1907 – 1914. прво библиотекар Ђорђе Магарашевић, професор Гимназије, па његови наследници исказују број публикација „да на крају школске године 1907/1908. има 9522 свеске, 4344 броја и 2776 школска извештаја”. Очигледно да су свескама исказане књиге, а бројевима периодика.

За време Првог светског рата Гимназију је заузела војска, а учила, намештај, архива и библиотека исељени су у зграду Народног црквеног сабора. Гимназија није радила три године 1914/15, 1915/16 и 1916/17. Према књизи Косте Петровића: „За време окупације потпуно су страдале све те збирке. Поред збирки, страдала је и чувена гимназијска библиотека која је бројала преко 12000 књига”.⁶ Но према извештају Гимназије за 1917/18. годину, поред списка приновљених публикација за Библиотеку, а иза података о другим збиркама, изричито се помиње штета коју је претрпела чувена нумизматичка збирка, а notiца на дну 77. стране гласи: „Обе књижнице и остале збирке имале су такођер нешто штете; стога ће се морати изнова прегледати, уредити и инвентарисати”.

⁶ Коста Петровић: *Историја Српске православне велике гимназије карловачке*. - Нови Сад : Матица српска, 1951. - Стр. 280.

Остаје отворено питање, колико је у Првом светском рату страдала гимназијска библиотека, јер се у штампаним школским извештајима Гимназије након Првог светског рата, не дају бројчани показатељи већ само спискови принова. Иако савременик и професор Карловачке гимназије у то време, Коста Петровић остао је неодређен у својој књизи о Гимназији колико је заиста страдала гимназијска библиотека. Иванка Веселинов⁷ у тексту о Библиотеци Карловачке гимназије говори да је према извештају од 1918/19. професорска библиотека имала 10345 свезака и 4775 бројева, а ђачка 2836 свезака и 1967 бројева. Ови наводи Иванке Веселинов били би реални у односу на бројчане податке из 1913/14. и на коментар из 1917/18. да су обе књижнице имале „нешто штете”.

ОвOME иду у прилог подаци Теодоре Петровић,⁸ да је Библиотека 1941. имала 13200 свезака. За време Другог светског рата Гимназију је запосела и при својила Независна Држава Хрватска. О томе постоји штампано „Izvješće klasične gimnazije u Hrvatskim Karlovcima za školske godine 1941/1944”. У овом „Извјешћу” помињу се једино набављене књиге за ученичку књижницу.

После Другог светског рата, школа је наставила рад марта 1945. године. У „Извештају” за 1945/46. стоји: „Одмах по отварању школе приступило се сређивању књижнице и уз помоћ СФН допуњена је књижница најновијим књигама”. У „Извештају” за 1946/57. годину стоји: „Наставничка књижница броји 14 хиљада свезака и има претежно научни карактер. Налази се у добром стању, само је треба поново инвентарисати и начинити картотеку. Њоме се служе само наставници гимназије и учитељске школе. Од ослобођења до данас није обновљена. Ученичка књижница броји 1038 (набављено у току године 160 књига)”. У „Извештају” за 1951/52. годину стоји: „На

⁷ Иванка Веселино: *Преуређење Библиотеке Српске велике гимназије у Сремским Карловцима у музејски тип библиотеке*. - Нови Сад, Матична библиотека. - 1966, год. 18, бр. 11-12.

⁸ Теодора Петровић: *Библиотека Карловачке гимназије*. - Енциклопедија Југославије, књ. I. - 1955.

дан 1. јуна 1951. године налазило се у Наставничкој књижници 17832 примерка књига а ученичка има 1464 књиге”.

Ђачка библиотека основана је 1871. године од дупликата гимназиалне (професорске) библиотеке. Она је увек била бројем и значајем знатно скромнија од професорске. И ђачкој библиотеци намењивали су поклоне у књигама, у више примерака, аутори књига, издавачи и појединци. За њу се повремено констатује отпис књига због похабаности, пресигнирање или попуна због налога школске инспекције.

Поред професорске и ђачке библиотеке, помиње се и **приручна професорска библиотека**. Од 1905/06. до 1920/21. ђачке дружине имале су, такође, невелике библиотеке, особито књижевна дружина „**Стражилово**”, основана 12. септембра 1905. године. Имала је следеће године читаоницу са 17 листова. која је била отворена за време целих ферија по три сата по подне, а књижница од 367 књига била је отворена сваког четвртка по један сат по подне. До 1914. удружење има 1331 књигу, а читаоница и књижница ради 3 пута недељно. Аустроугарска власт 1914. године распушта ђачка удружења. О степену насиља над Гимназијом и њеним фондовима говори следећи текст: „Наређује се 22. јулија бр. 21.503, да се све оне књиге што су штампане на подручју краљевине Србије и на подручју руске царевине а налазе се у књижницама распуштених ђачких удружења „**Стражилово**” и „**Будућност**” предају у похрану кр. редарственом повереништву у Ср. Карловцима, а све остале књиге и имовина речених удружења да се до даље одредбе у похрани држе под кључем”.⁹ Стражилово је наставило рад тек марта месеца 1919. године са смањеним бројем књига на 1170 јединица. Удружење ученика апстинената (од алкохола) „**Будућност**”, такође 1919. године наставља рад са умањеном библиотеком.

⁹ Извештај Српске прав. велике гимназије Ср. Карловачке : за школ. годину 1917/18. - Стр. 79.

Стихологија – крај 17. века

Псалтикија писана касновизантијским неумама,
Рукопис Манастира Раванице (Врдник)
– крај 18. века

ѿца нашего николи чюдо твориа •
 слоужба **В**са, гнсапа, дѣ, сѣ •
Всаца, того, па • стын иракно
 апальныхъ црѣи, константина, и елѣ
 ни • Наурги, прѣ, глѣ, гѣ • Понте бѣ
 нашему • гѣ, **В**саи изъци въсплѣщи
 те • **А**пал • дѣиша, стын апал •
Вздни ѿни, агрипа къпавлѣ рѣ •
 покелъ влѣтн не ѿсекѣ самъ гла
 ти • тога павелъ ѿвѣща вѣше про
 стѣрь рѣкѣ • ѿвѣсѣхъ ѿни хже
 ѿклевѣтаемъ и сѣмъ ѿиоудей црѣ агри
 по • нещѣю сѣе влѣена прѣтогою хо
 те ѿвѣщати днѣ • паче оумѣтелнате
 сѣща вѣсѣмъ иоудейскымъ ѿвѣчаемъ
 же и възысканіемъ • тѣмже млютнсе
 дълго трѣпѣлнѣно послоушати мене •
 житіе оуко мое еже ѿионости • и прѣ
 ка бѣвшенъ възыщѣ моимъ вѣсѣрамъ,
 2

„Служабник” Вишенца Вуковића
 — Венеција, 1554.

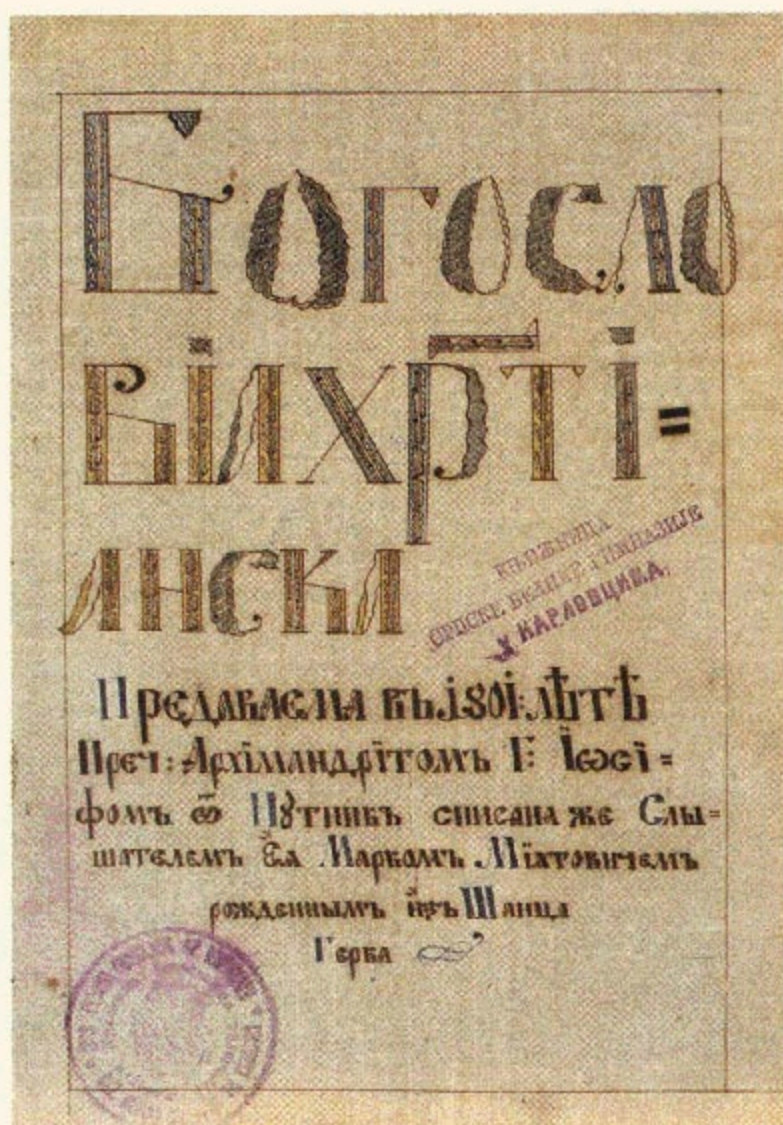

Не ѿвѣщаюти на закѣнѣхъ сво
 ихъ, предъсави • еже оумѣ
 сеи стго іеуша • **Н**е оубо прѣжде
 законѣ ѿни вжстѣ
 внии моуи те • неписаннѣ и канлѣ
 ми по сѣвци іхоусе, на у лѣтѣ и моуи
 шесѣмьдѣсѣ • дхѣ станиемъ прозвѣща
 ми • **Н**е оубо прѣжде законѣ ѿни вжстѣ
 внии моуи те • неписаннѣ и канлѣ
 ми по сѣвци іхоусе, на у лѣтѣ и моуи
 шесѣмьдѣсѣ • дхѣ станиемъ прозвѣща
 ми •

„Четворојеванђеље” — Мркшина црква, 1562.

„Мирослављево јеванђеље” — 12. век
— фототипско издање 1897.

Рукописна књига — Сремски Карловци, 1801.

*Објављени спискови,
штампани каталог књига
и уређење Библиотеке*

Значајни документи о гимназијској библиотеци јесу објављени спискови књига у школским извештајима, почев од 1892/93, затим 1893/94, 1894/95, 1897/98. и 1898/99. на укупно 178 страница. Спискове је, вероватно, припремио Паја Марковић Адамов, јер је он у то време био библиотекар. Допуна списка изашла је 1906/07 (XIX стр.) посебно за учитељску посебно за ученичку библиотеку, а 1908/09 (XVI стр.) и 1909/10 (VIII стр.) под насловом Додатак: Нова ученичка књижница. Два последња списка потписао је Ђ. Магарашевић, библиотекар. Гимназија је објавила и каталог целог фонда под насловом „Списак књига у Књижници Вел. гимназије Карловачке”, 1905. године. Према Иванки Веселинов, „каталог је средио проф. Ђорђе Магарашевић”. Магарашевић се није потписао на књизи, али је тих година био библиотекар. Гимназија је објављивала спискове свог фонда, како би добротвори могли својом даржљивошћу попунити садржајне недостатке библиотеке. Испред објављеног списка 1893/94. стоји: „Које су књиге обележене звездом има их бар по две или више, те се могу добити у замену или на продају”.

Објављени спискови Библиотеке и штампани каталог показује не само шта је Гимназија имала у својим библиотечким фондовима него и како је фонд био срећен. Баш ови објављени спискови књига, за које се каже, да ће сваке године наставити штампање бар по два штампана табака по струкама, указује на то како је Библиотека у прошлости била уређена. Материјал штампаног каталога из 1905. године подељен је на: Учитељску књижницу, Ученичку књижницу и Политичке и књижевне листове. Најобимнија учитељска књижница подељена је на 12 предмета: Religio, Latina, Graeca, Serbica – Slavica, Germanica, Historia – Geographia – Statistica, Naturalia, Physica – Chemia, Mathesis, Philosophia, Paedagogia, Encyclopaediae – Lexica. Ученичка на: Белетристику, Забавне

СПИСАК КЊИГА У ❁ ❁ ❁
КЊИЖНИЦИ СРП. ❁ ❁ ❁
ВЕЛ. ГИМНАЗИЈЕ ❁ ❁ ❁
КАРЛОВАЧКЕ ❁ ❁ ❁ ❁

• • У Срем. Карловцима • •
Српска Манастирска Штампарија
• • • • 1905. — 228. • • • •

књиге и Научне књиге. Објављивање штампаног каталога имало је циљ, као и ранији спискови, међубиблиотечку размену, а распоред грађе указује на начин уређења Библиотеке. Сви ови трагови недвосмислено указују да је фонд професорске библиотеке био срећен по струкама—предметима, који је одговарао наставним предметима, а додате су му и оне струке из којих се накупило материјала, као што су педагогија, енциклопедија, група Programmata.

Библиотекари

Учитељску и ученичку библиотеку Карловачке гимназије водили су професори Гимназије. То су радили по задужењу, мада су имали пун број часова, а понекад и разредно старешинство. Били су међу најбољим професорима, већином филолози по образовању, писци стручних радова и књижевници. Међу њима су била три доктора наука, неки су касније

радили на универзитетима. Многи бивши ђаци, каснији научници и књижевници, сећали су се библиотеке и професора–библиотекара са највећим уважавањем, истичући да Карловачка гимназија свој високи образовни ниво, добрим делом, дугује квалитетној гимназијској библиотеци. О томе какви су били интелектуалци и како су водили библиотеку, упечатљиво сведоче и објављени спискови и Каталог из 1905. године. Спискови су, иако само пописи публикација ради размене дупликата, уређени прецизно, доследно и показују да су ондашњи професори били прави полиглоти.

*Професорски збор школске 1889/90. године
Милан Димитријевић (седи, први с лева)*

Први споменути професор–библиотекар наведен је у Програму Гимназије за 1854. годину. У Летопису Гимназије стоји, да је 25. септембра 1853. за библиотекара одређен Стеван Павишевић (1825 – 1883), касније у монаштву назван Сава. Стеван Павишевић рођен је у Новом Саду, а умро у Сегедину. Завршио је гимназију у Новом Саду, филозофију у Пожуну, права у Пешти и богословију у Карловцима. У Карловачкој гимназији био је професор латинског и немачког језика од 1849 – 1854. године. Као монах, био је крушедолски архимандрит и професор у Вршачкој богословији. Писао је песме и објављивао

под псеудонимом Предраг или П. Превео је и штампао Шилерово „Звоно” и одломке Гетеовог „Фауста”. У првом штампаном школском извештају Карловачке гимназије објавио је превод Вергилијеве „Еклоге” и „Енеида”, почетак 22 књ. Испред ових превода дао је кратак, али сериозан есеј „О преводу класичних писаца”. Његово гледиште о превођењу од пре век и по модерно је и данас.

Теофило Димић (1828 – 1917), рођен је у Баваништу, а умро у Карловцима. Завршио је гимназију у Сегедину, филозофију и јуридичко–политичке студије у Пешти са најбољим оценама. Предавао је наравну историју, математику и немачки језик у Гимназији од 1854 – 1858. године. Објављивао је у „Školskom listu” и Програму Гимназије за 1856. годину. Библиотекар је био 1854/55. године.

Јован Пантелић (1812 – 1888), рођен је у Огару, умро у Карловцима. Гимназију и богословију је учио у Карловцима, а филозофију у Сегедину. Био је професор и директор Карловачке гимназије, директор српских народних школа у Банату. Предавао је немачки и историју. Био је чувени педагог, а писао је и пригодне песме на српском, немачком и латинском језику. Написао је књигу „Свиларство”, саставио је српску граматику и српску читанку за мале школе. Превео је дидактички текст „Пријатељ жена”. Био је и библиотекар. Према летопису Гимназије октобра 1855: „Библиотекарство г. је директор на себе примио, које зато, што библиотеку у бољи ред довести жели, које што је имао обећане неке књиге за библиотеку примити”.¹⁰

Лука Зима (1830 – 1906), рођен је у Јуровцу, а умро у Вараждину. Завршио гимназију у Марибору и Загребу, универзитет у Прагу и Грацу. Професор Карловачке гимназије био је 1856 – 1876. године. предавао грчки и латински језик. У свом писму директору Пантелићу упућује ове речи „рођен сам Словенац, па би волио своју снагу домородцима жртвовати неголи другима. У Прагу сам се много

¹⁰ Четвртиј програм Велике гимназије карловачке : за школску годину 1856. - Стр. 16.

дружио са Србима па српски знам”. Не само да је српски знао него је и писао стручне чланке. Главна дела су му: „Фигуре у нашем народном пјесништву”, „Њекоје, већином синтактичке разлике чакавштине, кајкавштине и штокавштине”, „Нацрт наше метрике народне обзиром на стихове других народа особито Словена” и „Сравненије Омирових епопеја са срп. народним песмама”. После Карловаца радио је у Вараждину (1876 – 1891), а 1893 – 1897. године био је ванредни професор грчког језика на Великој школи у Београду. Био је библиотекар од 1860–1876. године. Веома трудољубив професор, добар и благ са ђацима, а спомиње се да је овај многууважени професор средио пописе фонда, иако је библиотека тада била у веома скученом простору.

Др Милан Димитријевић, професор историје и географије, радио је у Карловачкој гимназији 1870–1891. године. Био је члан Мађарског историјског друштва у Будимпешти, члан Матице хрватске у Загребу, председник Српске православне црквене општине у Сремским Карловцима. Превео је и пре- радио уџбеник за гимназију „Упутство у географију” по Берлингеру. Објавио је стручне радове: „Важност и корист династије” у школском извештају 1871/72. године, „Критична слика из српске повеснице” у школском извештају 1877/78. године. Библиотекар

*Професорски збор школске 1902/3. године
Павле Марковић (седи, први с лева);
Григорије Лазић и Ђорђе Магарашевић
(стоје, први и други с десна)*

учитељске и ученичке збирке био је од 1877 – 1886. године. Давао је, напред изнесене, исцрпне прегледе принове и стања учитељске и ученичке библиотеке.

Ђорђе Магарашевић, млађи (1857 – 1930), рођен је у Шиду, умро у Загребу. Гимназију је завршио у Карловцима и Филозофски факултет у Загребу. Био је професор у Новом Саду, а у Карловачкој гимназији радио је од 1885 – 1911. године и предавао латински, грчки и српски језик. Службу је завршио као директор Женске гимназије у Загребу. Био је одличан педагог, а бавио се и књижевношћу и филологијом. Објавио је књиге „Мала српска граматика“, „Приповетке из старог и новог завета по Вуку и Даничићу“, „Педесет година свештенства Георгија Бранковића, патријарха српског“ и „Споменица о педесетогодишњици Георгија Бранковића“. Објавио је и велики број чланака, највише у „Летопису“ и „Раду“ Матице српске из књижевне историје, филологије и школства. Био је библиотекар гимназијске библиотеке у раздобљу 1886/87 – 1889/89. и 1901/02 – 1910/11. школске године. Као што се види, Магарашевић је тринаест година водио Библиотеку. По броју књига, по начину систематизовања и сигнирању фонда, то је очигледно златно доба Библиотеке. Магарашевић је саставио спискове у три школска извештаја: за 1906/07, 1908/09, 1909/10. годину, као и штампани каталог фонда „Списак књига у Књижници Срп. вел. гимназије карловачке“, 1905. године на 246 страна. Спискови, као и штампани каталог, били су намењени јавности ради размене дупликата и мултипликата, а како би се све струке систематски попуниле. У каталогу су књиге сређене по струкама. Опис је кратак, али прецизан и на доследан начин спроведен, са изузетним познавањем језика и писама, са дубоким знањима о природи имена аутора разних народа међу којима и старих грчких и римских писаца и имена црквених великодостојника. Све публикације описане су језиком и писмом саме публикације, укључујући и стару довуковску ортографију и грчки алфавет, једино је немачка готица транслитерирана на немачку латиницу. У оквиру струка–предмета описи су сложени азбучним редом, онако како би се изговарали, иако се у описима смењује петнаестак разних језика и писама.

Павле Марковић Адамов (1855 – 1907), рођен је у Новим Карловцима, умро у Карловцима. Завршио је гимназију у Новом Саду, права студирао у Грацу а филозофију у Прагу и Бечу. У Карловачкој гимназији предавао је од 1880/81 – 1906/07. године латински, грчки и српски језик. Бавио се књижевношћу. Почео је стиховима и превођењем поезије са немачког језика. Објавио је збирку стихова, а касније прозне збирке „На селу и прелу”, „Слике и прилике из српског живота”. Покренуо је 1895. године, и до краја живота издавао, књижевни часопис „Бранково коло”, што је био културни и мисионарски подухват. Марковић је био библиотекар између 1889/90 – 1900/01. школске године. У његово време почело је објављивање спискова књига за размену и продају штампаних у школским извештајима 1892/93, 1893/94, 1894/95, 1897/98. О његовом библиотекарском раду у својој књизи пише Коста Петровић: „Дуго година био је гимназијски библиотекар, па је био у непрекидној вези са ђацима, издавајући им књиге за читање и упућујући их шта треба да читају. У тим пословима био је неуморан; водио је рачуна о томе какву књигу који ђак чита и, кад је ђак враћао књигу, често је повео са њиме разговор о прочитаној књизи. Имао је план које књиге ђаци из којег разреда треба да читају и тога се плана држао”.¹¹

Др Милан Георгијевић (1880 – 1932), рођен је у Карловцима, умро у Сарајеву. Гимназију је завршио у Карловцима, а славистику у Бечу. Био Јагићев и Решетаров ђак, а 1910. године докторирао на Бечком универзитету са тезом из средњевековних српских биографија. Објављивао је радове у „Бранковом колу”, „Српском књижевном гласнику” и „Босанској вили”, а рад „Деспот Стефан Лазаревић и књижевност његова доба” у школском извештају за 1906/07. годину. Професор у Карловачкој гимназији био је од 1904/05 – 1912/13. године и предавао српски и латински језик. Библиотекар је био школске 1911/12. и 1912/13. године.

¹¹ Коста Петровић: Историја Српске православне велике гимназије карловачке. - Нови Сад : Матица српске, 1951. - Стр. 303.

Милован Сучевић, професор латинског, грчког и српског језика од школске 1912/13. до 26. јануара 1925. године, када одлази за директора Учитељске школе у Пакрацу. Био је библиотекар 1913/14. школске године (с прекидом због одласка на војну дужност) и од 1918/19 – 1924/25. године. У школском извештају 1913/14. Објавио је рад „Језик у делима Доситеја Обрадовића”.

Др Димитрије – Мита Костић (1886 – 1980) радио је у Карловачкој гимназији 1910/11 – 1919/20. школске године и предавао немачки језик и повремено српски. У школском извештају 1911/12. објавио је рад „Руско-српска књижарска трговина терезијанског доба”. Бавио се историјом, био професор универзитета у Скопљу и Београду и члан САНУ. Написао је многобројне чланке из културне и политичке историје Срба XVIII века и српске књижевности. Дужност библиотекара обављао је школске 1917/18. године за време војне службе Милована Сучевића.

Григорије Лазић, млађи (1870 – 1917), рођен је и умро у Карловцима а завршио филозофију у Бечу. Био је класични филолог и предавао у Карловачкој гимназији грчки и латински између 1891/92 – 1916/17. године. За собом је оставио велики број цењених научних радова из класичне филологије, објављених већином у школским извештајима Гимназије. Био је чувар приручне учитељске књижнице од 1904/5 – 1913/14. школске године.

Јован Васић, професор латинског и грчког језика од 1911/12 – 1922/23. школске године у Карловачкој гимназији, после чега је прешао за директора гимназије у Новом Врбасу. У школском извештају 1912/13. објавио је рад „Богови у Хомера”. Био је чувар приручне професорске књижнице 1918/19 – 1922/23. године.

Рестаурација и обрада Спомен-библиотеке

Библиотека Матице српске показивала је живо интересовање за сређивање Библиотеке Карловачке гимназије још од првих година после ослобођења. У неколико наврата почињало се са активностима

на њеном сређивању, али се није радило систематски ни континуирано. Већи захват учињен је тек 1966. године, када је уместо ранијих покушаја и лутања дефинисан основни приступ сређивању Библиотеке Карловачке гимназије по предметима. Реферат о уређењу поднела је стручном већу Библиотеке Матице српске Иванка Веселинов које га је и усвојило. Формирана је и трочлана Комисија која ће водити уређење ове Библиотеке у саставу Иванка Веселинов, Ђурђевка Љубибратић и Лазар Чурчић.

Библиотека Матице српске успела је до 1966. године да окупи фонд и издвоји публикације издате до 1921. године, спојена је професорска (првобитно звана гимназијална, или учитељска, наставничка) и знатно мања ученичка (основана 1871), што заједно чини Спомен-библиотеку Карловачке гимназије. Тада је урађено основно груписање књига по предметима класичних гимназија, онако како је било у штампаном каталогу, одвојена је периодика и дубликати. На иницијативу Библиотеке Матице српске, Покрајински завод за заштиту споменика културе у Војводини, 1967. године адаптирао је библиотечке просторије и израдио ормаре у стилу унутрашње архитектуре јавних просторија око средине прошлог века. После ових драгоцених послова прекинут је рад на сређивању Библиотеке.

Библиотека Матице српске наставила је 1988. године темељну и потпуну обраду и заштиту Спомен-библиотеке Карловачке гимназије, са намером да тај посао, уз своје редовне обавезе, доврши до 1991. за двестогодишњицу Гимназије и њене Библиотеке.

Крајем 1985. године, Иванка Веселинов, пензионисани библиотекар Библиотеке Матице српске, специјалиста за стару књигу, обновила је свој ранији текст Пројекта за рестаурацију и обраду фонда Спомен-библиотеке Карловачке гимназије а усвојило га је Стручно веће Библиотеке Матице српске. У оба текста Иванке Веселинов (из 1966. и 1985) бројчано стање фонда Спомен-библиотеке тек приближно одговара дефинитивно утврђеном стању. Допуне и измене Пројекта и план рада за систематизовање и обраду фонда дала је Мара Тодоровић, библиотечки саветник. Поред руководиоца Пројекта на обради

фонда радили су стручњаци Библиотеке Матице српске. Највећи допринос дали су: библиотечки саветник Нада Ђокић (конзерватор) и библиотекари Светлана Вучковић, мр Душица Грбић, Зденка Лукан, Штефанија Маћко, мр Ксенија Минчић–Обрадовић, Корнелија Олар, Адриене Пинтер, Мирјана Поповић, Петер Хајнерман, Катица Шкорић и спољни сарадници др Сабине Кукавица и Хелена Лабудовић.

Изузетним радним и стручним напорима, Библиотека Матице српске реализовала је Пројекат о рестаурацији и стручној обради Спомен–библиотеке српске велике Гимназије карловачке за три године (од половине 1988. до половине 1991).

Данашњи укупни фонд Спомен–библиотеке садржи 18198 књига и 8481 годиште периодике. Урађена је превентивна заштита целог фонда. Очишћене су све публикације и дезинфиковане тимолом у алкохолу. Фонд од око 1000 најстаријих и највреднијих књига ове Библиотеке је заштићен и темељно рестауриран. Цео фонд је инвентарисан. Књиге су печатане малим округлим печатом на полеђини насловне стране, на страни 15. и на крају текста. Налепнице за сигнатуре су стављене на задње корице а на предњим су остављене некадашње налепнице. Књиге су сређене по предметима (наставним) и личним библиотекама. У оквиру група књиге су поређане по формату. Окупљена су вишетома дела и серије. Од личних библиотека издвојене су само четири по обиму или значају најдоминантније.

Према сазнањима о некадашњем уређењу ове Библиотеке књиге су распоређене на следеће предмете: Religio – RL (873 књ.), Latina – Lt (1004 књ.), Graeca – Gr (766 књ.), Serbica – Slavica – Sr – Sl (1920 књ.), Germanica – Gm (1396 књ.), Historia – His (1622 књ.), Geographia – Statistica – Gg (642 књ.), Naturalia – Medicinna – Nt (1601 књ.), Chemia – Ch (57 књ.), Physica – Phy (150 књ.), Mathesis – Mth (212 књ.), Philosophia – Phl (970 књ.), Paedagogia – Pd (732 књ.), Juridica – Oeconomia – Jg (1142 књ.), Encyclopaediae – Lexica – En (758 књ.), Variiae – Vr (1100 књ.), Rukopisi – Rk (18 књ.), и личне библиотеке: Теодора Радичевића – TR (81 књ.), Јована Живановића – JŽ (624 књ.), Паје Марковића Адамова – PM (547 књ.),

Германа Анђелића – GA (500 књ.) и група дупликата – Д (1483 књ.).

Књига по језицима има: на српском и хрватском језику 7199 књига, на латинском 982, на немачком 8313, на грчком 156, на руском 372, на чешком и словачком 269, на словеначком 10, на бугарском 11, на француском 393, на мађарском 192, на италијанском 88, на енглеском 206, на румунском 7 књига.

Књиге су каталогизирани по међународним стандардима. Новија по ISBD(M), а стара, раритетна по ISBD(A) стандарду. Опис књига урађен је језиком и писмом самих публикација, укључујући и довуковску ортографију. Немачка готица и грчко писмо транслитерирани су у опису. Поред описа каталошка јединица у десном горњем углу има сигнатуру, а на полеђини инвентарни број књиге. По обиму опис је потпун са обавезним напоменама о примерку (напомене о непотпуности примерка, привезима, потписима и белешкама). За раритетну књигу унете су библиографске референце, што опису даје истраживачки ниво. Израђене су допунске каталошке јединице за приштампане и привезане библиографске јединице, као и потребне упутне каталошке јединице. Детерминисани су у највећем броју непотпуни и оштећени примерци. Истражена су непотпуна, сложена и варирајућа имена аутора. За фонд књига израђена су четири каталога: (1) алфаветски (ћириличке каталошке јединице поређане азбучно, латиничке абecedно), (2) каталог по предметима и личним библиотекама, (3) каталог према власницима–дародавцима књига и (4) алфаветски каталог за потребе Библиотеке Матице српске као део Централног каталога Војводине.

У оквиру предмета и личних библиотека књиге су сређене по формату (ради бољег чувања и естетике) али ознаке формата нису унете у сигнатуру. Сигнатура се састоји из словне скраћенице назива предмета и нумерус куренса, нпр. Нs 1, Нs 2. Свака група почиње својим нумерус куренсом, нпр. Lt 1, Lt 2, итд. Вишетомна и сабрана дела окупљена су на једној сигнатури са додатком броја у низу садржинске целине нпр. TR 2/2, TR 2/3. У засебну групу издвојени су дупликати и мултипликати а

сигнатура садржи слово Д и нумерус куренс , нпр. Д 1, Д 2, Д 3/Л, Д 3/П (римски број иза нумерус куренса означава број примерака истог издања).

Од 8481 годишта периодике издвојена је Programmata – група школских програма и извештаја од 4624 годишта са територије целе Аустро–Угарске и Србије. Група Programmata подељена је по језицима: српски (2761 годишта), немачки (939 годишта), мађарски (665 годишта) и остали језици (259 годишта). У оквиру језика школски извештаји су поређани по местима и узбучени, а у оквиру једног наслова хронолошки су сређени. Класична периодика (часописи и листови) подељена је по језицима. У оквиру језика по насловима, годиштима и бројевима. Периодика – Р и Programmata – Рг каталогизирани су по ISBD(S) стандарду за серијске публикације. Опис је потпун са спецификацијом по годиштима и бројевима. Издвојени су у обе групе дупликати. Израђене су два идентична алфабетска каталога један за Спомен–библиотеку, други за централни каталог Библиотеке Матице српске.

Културна и научна вредност фонда данас

И поред многих страдања у својој дугој историји (1791 – 1921), до данас сачувани фонд ове Библиотеке од 18198 књига и 8481 годишта у 65024 бројева периодике, импресивно сведочи о високом нивоу и трајању српске просвете и културе на тлу Војводине. Библиотека је рестаурисана на начин уређења тадашњих школских библиотека и обрађена по савременим међународним библиотечким правилима. Сада је фонд компонован у једну упечатљиву естетску и садржинску целину, дефинитивно библиотечки обрађен и отворен за научну јавност.

Библиотека је својом целином споменик културе. По садашњем Закону о заштити споменика културе Републике Србије граница заштићене српске књиге је 1900. година, тако да су скоро и све појединачне публикације ове Библиотеке споменици културе.

Сачуване књиге по групама показује превласт хуманиоре што је типично за класичне гимназије, али има и леп број књига из природних наука, а посебно из предмета *naturalia – medicina*. Група *Religio* од 873 књиге просечно је најстарија, и садржи штампане србуље, књиге осамнаестог века и вредна религијска издања на више језика, а међу њима и на грчком језику. Група *Latina* (1004 к њ.) садржи богат списак класичних латинских аутора на латинском, немачком и другим језицима, са врло старим књигама из XVI и XVII века. Група *Graeca* (766 књ.) садржи претежно студијска издања грчких класичних писаца преведених на немачки језик. *Serbica – Slavica* (1920 књ.), иако физички трошна, представља својим значајем и обимом највреднију групу. Књиге су у највећем броју српске међу којима скоро сва српска литерарна дела XVIII века, добар број старије хрватске књиге и мањи број руских и других славистичких књига. *Germanica* (1396 књ.) представља добро очувану и богату збирку немачких писаца претежно на немачком, али и на другим језицима. *Historia* (1622 књ.) садржи знатан број књига српских историчара, између осталих Чедомиља Мијатовића, Стојана Новаковића, Јована Рајића, Димитрија и Илариона Руварца, Павла Соларића. *Geographia – Statistica* (642 књ.) садржи књиге претежно на немачком језику, а од српских има нешто средњошколских уџбеника и понеку ретку стару књигу као што је „Ново грађанско земљеописаније” Павла Соларића из 1804. године и „Прости опис свецелог земљепознанија” Георгија Хацића из 1884. године. *Naturalia – Medicina* (1601 књ.) има богату природњачку збирку књига, чије је темеље ударио још Андрија Волни, по струци природњак за чије су време природне науке имале велики значај и предаване су у свим разредима човечности и скоро у свим граматикалним. Групе *Chemia* (57 књ.), *Physica* (150 књ.) и *Mathesis* (212 књ.) нису бројне, али показују којим су се уџбеницима и приручницима користили некадашњи ђаци и професори Карловачке гимназије. *Philosophia* (970 књ.) садржи вредне књиге на више језика међу њима се налази „Мудрољубац индијски” Павла Соларића из 1809. године. Ту су и књиге Монтеस्कјеа,

У личној библиотеци Јована Живановића до данас су сачуване 624 књиге и 237 годишта периодике. Међу сачуваним књигама налазе се дела Ватрослава Јагића, Вука Караџића и Ђуре Даничића. Поред филолошких сачуване су и књиге из пчеларства.

Лична библиотека Паје Марковића Адамова до данас је сачувала 547 књига и 81 годиште периодике. Међу другим сачуване су књиге Ватрослава Јагића, Саве Текелије, Јована Стерије Поповића, Јохана Гетеа, Лава Толстоја, Вилјема Шекспира.

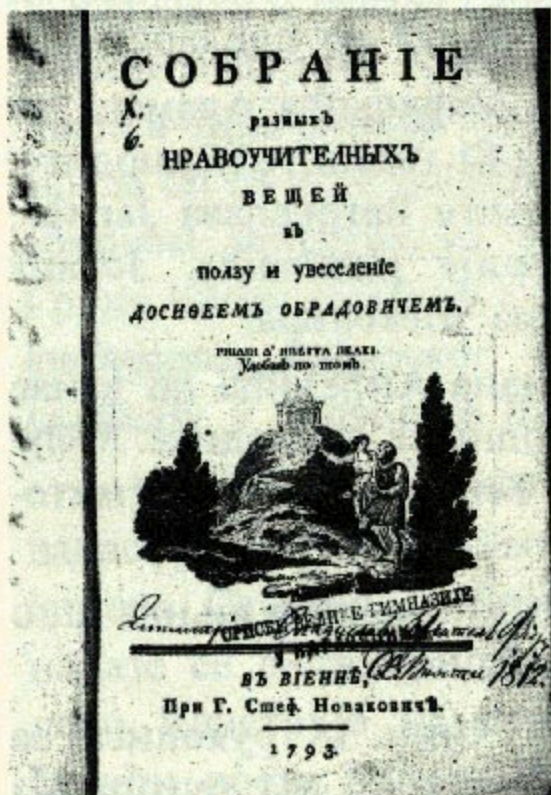
Лична библиотека Германа Анђелића до данас је сачувала 500 књига и 43 годишта периодике. Међу књигама се налазе дела Саве Текелије, Јакова Игњатовића, Спинозе.

Дупликати садрже претежно српске књиге и то већином из бивше ђачке библиотеке.

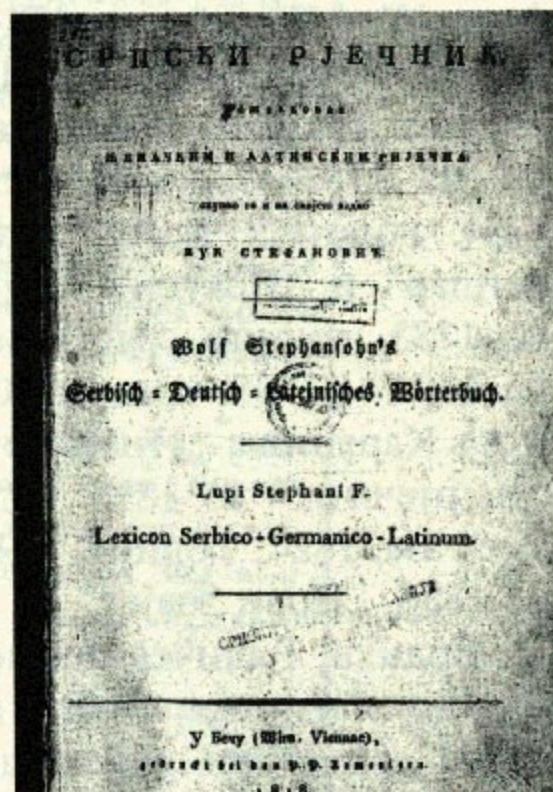
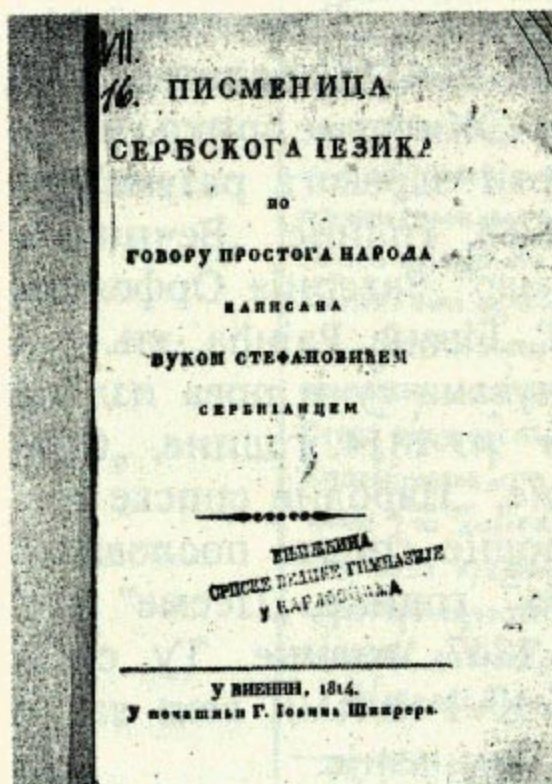
Изузетно вредну групу чини 18 рукописа са два екземпларна примерка неума и два рукописна Псалтира из XVI века, као и рукопис Мала економија Аврама Максимовића из 1823. године.

Међу апсолутне вредности Спомен-библиотеке спадају штампане србуље: „Четворојеванђеље” из Мркшине цркве – 1562. године и „Служабник” Вићенца Вуковића из 1554. године. Међу вредне књиге осамнаестог века спадају: „Стематографија” Христофора Жефаровића из 1741. године, „Граматика” Мелетија Смотричког из 1721. и 1755. године, прва издања Доситеја Обрадовића „Живот и прикљученија” из 1783. године, „Совјети здравога разума” из 1784. године, „Басне” из 1788. године, „Вечни календар” и „Искусни подрумар” Захарија Орфелина из 1783. године, „Историја” Јована Рајића, књ. 1–4 из 1794 – 1795. године. Сачувана су и прва издања Вука Караџића: „Писменица” из 1814. године, „Српски рјечник” из 1818. године, „Народне српске пјесме” из 1824. године, „Народне српске пословице” из 1836, „Нови завјет” из 1847. године, „Песме” (књ. 3) Бранка Радичевића из 1847. године. Ту су и издања латинске књиге из XVI и XVII века као и скоро сви стари уџбеници Гимназије.

Посебну документативну вредност имају сачуваних 4624 годишта школских извештаја. Међу њима

Прва издања Доситејевих и Вукових дела

су извештаји Карловачке гимназије у више примерака, иако немају сва годишта, затим извештаји гимназија и средњих школа Аустро–Угарске и Србије. Богатство ове грађе даје могућност вишеструког истраживања српског школства у XIX веку и упоредна истраживања са другим земљама и народима.

Сачувани часописи и листови од 633 наслова, са 3857 годишта и 50400 бројева, иако претежно некомплетна, указује бројем и вредношћу својих наслова на некадашње богатство фонда. До данас су сачувани наслови периодичних издања свих српских научних друштава, међу њима најкомплетнији „Летопис Матице српске” од 1825 – 1914. године, „Рад и именик Матице српске” од 1886 – 1913. године, „Глас Српске краљевске академије” од 1887 – 1920. године, „Старинар српског археолошког друштва”, Београд од 1884 – 1909. године, „Бранково коло”, Сремски Карловци од 1895 – 1913. године, „Школски лист”, Сремски Карловци од 1906 – 1907. године, „Србобран”, Загреб од 1896 – 1910. године, „Босанска вила”, Сарајево од 1886 – 1914. године, „Зора”, Мостар 1900 – 1901. године, „Starine” Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb од 1869 – 1918. године. Међу вредним научним часописима из Немачке и Аустрије истиче се Јагићев „Archiv für slavische Philologie”, од 1882 – 1919. године. Спомен–библиотека Карловачке гимназије, својим егземпларним примерцима, великим бројем српских књига XVIII и XIX века, научном и језичком разноврсношћу фонда, богатом збирком школских извештаја и друге периодике, као и укупним бројем публикација, јесте изузетан споменик српске културе у Војводини, а такође и значајан извор за научна истраживања.

Карловачка гимназија је власник и чувар ове збирке смештене у посебној просторији Гимназије. Фонд ће користити научници и истраживачи српске прошлости, културе и просвете, у складу са Правилником о чувању и коришћењу фонда Библиотеке Српске велике гимназије карловачке, а информисаће се посредством више библиотечких каталога у самој Библиотеци и централног каталога у Библиотеци Матице српске.

Коришћена литература

Програм (Извештај) / Српска велика гимназија Карловачка.
– Књ. 1–81. – Сремски Карловци : Гимназија, 1853–1951

Преуређење Библиотеке Српске велике гимназије Карловачке у Сремским Карловцима у музејски тип библиотеке / Иванка Веселинов

У: Матична библиотека. – Год. 18, бр. 11–12 (1966), стр. 50–63.

Сто година у прошлости : Карловачка гимназија од 1791–1891. год. и гробови њених добротвора / В. <Василије> К. <Константиновић>. – У Новом Саду : А. Пајевић, 1892. – 55 стр.

Карловачка гимназија : 1791–1934 : кратка споменица / саставио Добривој Николић. – Панчево : издање пишчево, 1935. – 59 стр.

Историја Српске православне велике гимназије карловачке / Коста Петровић. – Нови Сад : Матица српска, 1951. – XIV, 422 стр.

In memoriam. Карловачкој гимназији / Душан Ј. Поповић
У: Проблеми Војводине / Душан Ј. Поповић. – Београд : пишчево издање, 1925. – Књ. 1, стр. 129–150.

Јаков Герчић / Никола Радојчић. – Београд : Државна штампарија, 1928. – Стр. 58–94.

Сепарат.

О стотездесетогодишњици Карловачке гимназије / Никола Радојчић. – Београд, 1951. – 12 стр.

Списак књига у Књижници Срп. вел. гимназије карловачке.
– У Срем. Карловцима : Гимназија, 1905. – 246 стр.

Српска православна митрополија карловачка : по подацима од 1905. год. – У Карловцима : Српска манастирска штампарија, 1910. – 1202 стр.

Спомен-библиотека карловачке гимназије
ВОДИЧ

Издавач
Библиотека Матице српске
Нови Сад

Главни уредник
Миро Вуксановић

Рецензенти
Душица Грбић
Радован Мићић

Технички уредник
Душанка Исијанов

Фотографије
Илонка Крстић
Иван Карлаварис

Компјутерски слог
ANATTA press ☺

Штампа
СТОЈКОВ, Н. Сад

Тираж
3.000

